

N. Y. Bayatlı

Prof. Dr., Bağdat Üniversitesi Diller Fakültesi Türk Dili Bölümü, Bağdat, Irak
(najdatyashar@colang.uobaghdad.edu.iq)

Diyale İli Hanekin İlçesi Türkmen Folklorunda Yılan

Özet

Birçok dünya mitolojisinde ve halk inançlarında önemli bir motif olarak karşımıza çıkan yılan, eski dönemlerden itibaren Türk inanç siteminde hep varlığından söz ettirmiştir. Yılan, halk inançlarında olduğu gibi sözlü kültürde de eskiden olduğu gibi günümüzde de hep kendisinden iyi veya kötü bir şekilde bahsettirmiştir. Halk edebiyatının pek çok ürününde önemli bir motif olarak yer almıştır. Don değiştirmesi, zehri, sesi, tehlikeli dili, öldürücü ısırganı, sürekli açık olan gözü gibi özellikleriyle eski dönemlerden itibaren pek çok kültürde kendisine ölümsüzlük, yeniden canlanma, koruyuculuk ve şifacılık gibi semboller atfedilmiştir. Bu çalışmada Irak Türkmenlerinin yaşadığı yerleşim birimlerinden biri olan Diyale iline bağlı Hanekin ilçesi Türkmenlerinden yılan içerikli halk inançları, masal, efsane, memorat, atasözü ve deyimler sözlü kaynaklardan derlenmiş ve incelenmiştir. Halk edebiyatı metinleri ilçenin ağız özelliği muhafaza edilerek kaynak kişilerden derlendiği şekilde verilmiştir. Çalışmanın başında Türk ve Dünya mitolojilerinde yer alan yılanla ilgili bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Irak Türkmenleri, Hanekin İlçesi, Mitoloji, Yılan, halk inanışları.

N. Y. Bayatlı

Prof. Dr. Baghdad University Faculty of Languages Department of Turkish language,
Baghdad, Iraq (najdatyashar@colang.uobaghdad.edu.iq)

The Snake in Turkmen Folklore, Khanaqin District

Abstract

The snake is an animal that has existed since ancient times in Turkish and international mythology, and this presence has appeared in popular beliefs and oral culture as well, whether positively or negatively. It is addressed as an important component of many of the popular literature subjects. Where it was assigned the symbolism of eternal life, new life, protection, and treatment for what it possesses of characteristics such as replacing the skin, its deadly poison, voice, dangerous tongue, deadly bite, and constantly opened eyes. In this study, beliefs, folk tales, legends, terrifying stories, folk proverbs, and linguistic conventions that include the snake were collected from the oral sources of the Khanaqin district in Diyala governorate, and then studied and analyzed. The results were written according to the form collected from the oral sources and by preserving the characteristics of the Khanqanian Turkman dialect. At the beginning of the study, the snake and its presence in the Turkish and international mythology was discussed.

Key words: Iraqis Turkman, Khanaqin District. Mythology, The Snake, Folk Beliefs.

Giriş

Mitolojik dönemlerden itibaren insanoğlunun hayatında önemli sembollerden biri olan yılan hiçbir dönemde canlılığını ve güncelliğini yitirmediği gibi geçmişten günümüze kadar farklı toplum ve kültürler arasında hep varlığını sürdürmüş ve devam ettirmiştir. İnsanoğlunu zehriyle öldürüp içine korku uyandırdığı halde don değiştirmesiyle yaşamaya devam etmesi ölümsüzlüğü simgelemektedir. Sahip olduğu bu çift taraflı özelliğiyle bütün toplumlarda korku ile karışık bir saygı kazanmasına ve kendisine kutsallık atfedilmesine yol açmıştır.

Yılanın uzun süre insan dahil birçok canlı varlığın merak ettiği ve ölümlerini yaşadığı, insanın gizemlerini çözmek için hep çalışıp uğraş verdiği karanlık dünyasını temsil eden yeraltında kalması ve bu dünyanın gizemlerini yaşaması, görmesi ve ayrıntılarını bilmesi onu diğer hayvanlardan üstün kılmıştır.

Bazen uğurlu bazen uğursuz ve çetin bir hayvan olarak halkın kültür hafızasında ve inanç dünyasında yaşayıp korku ve saygı uyandırdığına rağmen hem zehiri hem de panzehiri bünyesinde taşımış olması da tıpta sembol olmasına yol açmıştır.

Hemen hemen bütün mitolojilerde yer alan yılan, özellikle yaratılış mitlerinde kendisinin varoluşun temelinde yer almasını destekleyen başka unsurlarla birlikte de dikkat çekmektedir. Çoğunlukla yılan; ağaç, yumurta ve su ile ilişkilendirilmektedir. Sayılan unsurlar, doğada yılanın üremeyle ve varoluşla ilgili bütünlüğünü sağlayan sembollerdendir [1, s. 54-55].

Yılanın yeraltında sürdürdüğü yaşam öbür dünyadaki güçlerle ilişkilendirilmiştir. Yılan kimi zaman dişi, kimi zaman erkek olarak algılanmış, kimi zaman da kendisinin yaratıcısı olarak görülmüştür [2, s. 197].

Yılan ayrıca iyi ve olumlu yönlü ak ile zarar verici ve kötü nitelikli kara olmak üzere iki türe ayrılmaktadır. Ak yılan ev sakinlerini kötü ve çetin varlıklardan koruyacağı inancı Türk dünyasının muhtelif yerlerinde olduğu gibi Irak Türkmenlerinin bütün yerleşim birimlerinde yaygın olup günümüzde bile canlı olarak halk arasında yaşadığı söylenebilir [3, s. 96].

Sümerler döneminden itibaren Anadolu'nun değişik kültürlerinde yılan mitosu görülmektedir. Sümerlerin kahramanı Gılgamış, sonsuz hayata erişebilmek için, denizin dibinden çıkardığı hayat otunu bir yılanla kaptırdığı kaynaklarda belirtilmektedir [4, s. 149].

Altay Türklerinin yaratılış efsanesinde yılan Erlik'in sözüne aldanan bir hayvan olarak yer alır. Efsaneye göre yılan ve köpek, yenmesi yasak kılınan dört daldaki meyveleri korumakla görevlendirilmişlerdir. Erlik ile

insanlar olan Törüngey ve Eje'yi meyve yemek için kandırmaya çalışırken yılan ağaca çıkarak elmayı alıp ısırır ve Törüngey'e yedirmek ister. Tölüngey yemek istemeyince karısı Ejde elmayı yer ve tadının çok güzel olduğunu görünce kocası Törüngey'in ağzına da sürer ve o anda her ikisinin tüyleri dökülür. Yaratıcı Ülgen bu işin sorumlusunun kim olduğunu sorduğu zaman yılan, köpek ve Eje suçu birbirlerine atmaya başlarlar. Bunun üzerine Ülgen yılanı "Şimdi sen Körmüs (şeytan) oldun. Kişiler sana düşman olsun, vursun ve öldürsün" der. Törüngey ve Eje'yi yeryüzünde yani Dünyada ve şeytanı da yeraltında yaşamaya mahkum eder [5, s. 15–16].

Yılan, mitolojik görüşlerde yer ve su ile bağlantılı olup şeytani tabiatlı bir varlık olarak şaman davullarında yeraltı dünyasıyla bağlantıyı sembolize eder. Altay şamanlarında Erlik kırbaç yerine elinde yılan tuttuğu şekilde betimlenir. İnanca göre, Erlik'in vücudu baştan başa yılanla sarılıdır [6, s.616]. Öte yandan bazı şamanlar yılan şekline girer ve ayınlar sırasında yılanın hareketlerini taklit ederler. Bu yüzden şaman elbiselerinde yılanı işaret eden nesnelere yer alır [7, s. 163].

Eski dönemlerde Türkler, sert ve soğuk bir ortam olan Bozkırlarda yaşadıklarından dolayı yılanla fazla karşılaşma imkanları olmamıştır. Ancak daha sonra güney ve batıya yönelen Türkler, iklim değişikliğinin etkisiyle yılanlara daha fazla rastlamaya ve onları benimsemeye başlamışlardır.

Türkler arasında ejderha genellikle büyük yılan olarak düşünülmüştür. Bu düşünce Dede Korkut Hikayelerinde açıkça belirtilmiştir. Dede Korkut, Kazan Han'ın yedi başlı ejderhayı öldürdüğünü anlatılırken ejderhayı yılan olarak nitelendirmiştir [8, s. 105].

Orta Asya Türk boyları arasında iyi ve olumlu özellikler taşıyan bir yaratık olarak kabul edilen yılan veya ejderha motifi, Türklerin İslamiyet'e girmesinden sonra Arap inançlarına paralel olarak, korkunç ve zararlı, olumsuz, kendisinden nefret edilen bir hayvan olarak görülmeye başlanmıştır. Türklerin Malazgirt Savaşı'ndan muzaffer olarak çıkmasından sonra Anadolu'ya yerleşmesi ile yılan veya ejderhanın temsil ettiği kötü anlam aslına dönmeye başlamıştır [9, s. 90].

Yılan, on iki hayvanlı Türk takviminde yılları simgeleyen on iki hayvandan biridir. Takvimin 6. sırasında yer alan yılan yılının özelliklerinin olumsuz olduğuna inanılmaktadır. O yıl kurak, kışının soğuk ve uzun olacağına; meyvenin az olacağına; böcek, sıçan, yılan ve karıncanın çoğalacağına; hükümdarlar, beyler arasında düşmanlık ortaya çıkacağına; halk arasında hile ve kiskançlığın artacağına; çeşitli hastalıkların yayılacağına, yiyeceklerin pahalanaacağına; kıtlık olacağına; sıkıntıların

artacağına; yılın ilk çeyreğinde doğan çocukların sakın, vakur, uzun ömürlü, bilgili olacağına; ikinci çeyreğinde doğanların kıskanç; üçüncü çeyreğinde doğanların kötü tavırlı, ziyankar olacağına; son çeyreğinde doğanların ise sert, kötü huylu, hilekâr, ihmalkâr, kötü biçimli, ekşi yüzlü, sert sözlü ve katil olacağına inanılmaktadır [10, s.103, 2, s.199–200].

Yılan, cennette, ebedî hayat sembolü olan elmayı Havva'ya vererek ona doğurganlık ve analık vasfının verilmesine de sebep olmuştur. Bununla birlikte uzun kış mevsimi boyunca karanlıklar dünyasını temsil eden yeraltında uyuyup kaldıktan sonra ilkbahar mevsiminin gelmesiyle yer yüzüne çıkıp don değiştirmesi gibi hal ve hareketleri ölüp yeniden dirilmeyi sembolize eder. Ayrıca düzgün bir halka şeklini alan yılanların birbirlerine dolaşmış halleri üremenin sembolü olarak algılanır. Yılanın derisindeki halkalar ile hep açık olan ve insanın içine korku saran gözlerinin içindeki halkalar büyüleyici bir etki uyanıdır [11, s. 73].

Yeraltı ve yeryüzü arasında yaşamını sürdüren yılan, üç farklı katmanın karakteristik özelliklerini, kendi bünyesinde barındırdığı zıtlıklarla yansıtır. Öncelikle ölüm ve kötülük ile ilişkilendirilen kısmı yeraltını; yaratılış, deri değiştirme özelliği ve yeniden dirilme özelliği yeryüzünü temsil eder. Yılanın yeryüzünü temsil eden özellikleri ağaç, yumurta, su gibi unsurlarla ilişkilendirilir ve bütün bunlar hayatı, üremeyi ve de doğurganlığı ifade eder [1, s. 54–55].

Çeşitli dinler ile inanmalarda ve efsane, destan, masal gibi Türk halk edebiyatı türlerinde görülen yılan, eski Türk inanç sisteminden itibaren Türk kültüründeki varlığını sürdürmüştür [12, s. 410].

Efsane, masal ve halk hikayeleri gibi halk edebiyatı türlerinde yılan hem olumlu hem de olumsuz olmak üzere iki anlam taşımaktadır. Olumsuz anlamıyla insanlar için tehlike, düşmanlık, şeytanlık, kurnazlık, zehir, ölüm vb. temsil ederken olumlu anlamda akıllılık, beceriklilik, zeka, ihtiyat, ketumluk, kuvvet, zenginlik, şifa ve yaratıcılığın sembolü olmuştur [9, s.123].

Yılana karşı toplumların aldığı tavır ve yılanı yükledikleri anlamlar dönem dönem farklılıklar göstermektedir. Özellikle tek tanrılı inançların kabul görmesiyle yılanın itibarı daha da kötüye gider. Cennet ve cehennem anlayışının baskın olduğu bu inançlarda yılan, şeytan olarak kabul görmüş ve kendisine olumsuz yakıştırmalar yapılmıştır [1, s. 54].

Yılan yaratılış efsanelerinde ve kutsal kitaplarda da yer almıştır. Adem ve Havva'nın cennetten kovulmalarına sebebiyet veren yılan Allah'ın gazabına uğramış ve ömür boyu sürünmeye mahkum edilmiştir. Diğer yandan Türk dünyasının birçok yerinde yaygın olan "her evin bir yılanı var,

bu yılan ev sakinlerini kötü varlıklardan korur" veya çeşitli vesilelerle yılanın gücünden yararlanmaya çalışılan inançlarda yılanın hamilik ve koruyuculuk işlevi yüklendiği görülmektedir. Bu da yılanın iyi/ olumlu veya kötü/olumsuz olarak çift taraflı algılanmasına yol açmıştır.

Saltıkname'de eylemin temeli, kahramanın bir dağa çıkıp büyücüler tarafından kaçırılan gençleri aramayıp bulması esasına dayanmaktadır. Bu kahraman alevlerden etkilenmemiş; ejderhaları öldürmüş ve ruhlarla konuşabilme yeteneğini elde etmiş; perilerin rehberliğinde, aslanlar ve köpeklerin üzerine binmiş halde ellerindeki yılanları sallayan büyücülerle savaşmıştır [13, s. 56].

Hz. Ali Cenkmelerinde bahsi geçen insan ve diğer varlıkların iyi veya kötü olarak ayrılması yılan için de geçerlidir [12, s. 410].

Türk Kahramanı yılan olan halk hikayelerinden Şahmaran'da hikayenin kahramanı Şahmaran gövdesi yılan, başı kadın şeklinde olan, insan gibi konuşan, olağanüstü ve efsanevi bir yaratık şeklinde hikayede yer almaktadır [14, s. 491].

Mevlana'nın Mesnevi'sinde "yılan" veya "ejderha" kelimeleri geçmekte olup, bunlarla ilgili olarak eserde dört adet müstakil hikâye anlatılmaktadır. Bunların dışında başka hikâyelerde de yilandan ve ejderhadan bahsedilen kısımlar mevcuttur. Tüm bu bahislerde yılan ve ejderha genellikle olumsuz bir figürdür. Mesnevi'de yılan; kötü nefis, kötü insanlar ve kötü eylemlere dair anlatılarda, çeşitli kavramlara teşbih unsuru olarak, ayrıca Hz. Musa'nın esasına bağlı mesajları iletmede ve bazı halk inançlarını aktarmada bir sembol olma fonksiyonlarıyla yer almıştır [15, s. 30].

Türk Edebiyatını belki de en fazla etkilemiş yabancı edebiyat eseri olan *Şehname*'de de "yılan" motifi bir kötülük ve şeytan sembolü olarak kullanılmıştır. Mitolojiye göre zalim hükümdar Dahhak'ın iki omuzundan iki yılan çıkar. Bu yılanlar Dahhak'a çok ıstırap verir ve yılanların teskin edilebilmesi için onlara her gün iki insan beyni yedirilir. Ermail ve Kermail adlı iki iyi insan aşçı kılığında saraya girer ve bir insan beyni ile bir koyun beynini karıştırarak yılanlara yedirir. O günden sonra her gün bir insan kurtulmuş olur. Kurtulan insanlar dağa gönderilir. Burada biriken bu insanlar Feridun'un önderliğinde bir araya gelirler ve Dahhak'ı tahttan indirirler. Buradaki yılanlar insanların beynini yiyen ve onlara zulmeden şeytanın emrinde varlıklar olarak tasvir edilmiştir. [16, s. 28–32]

Yılanla ilgili Türk inanç sisteminde mevcut olan hususların birçoğu benzer veya farklı bir şekilde diğer milletlerin mitolojisinde de yer aldığı

yapılan çalışmalarda tespit edilmiştir. Sözelimi, Mısır'da eski dönemlerdeki insanlar yılanın bir korku kaynağı olmasına inandıklarından kafası gövdesinden ayrılmış bir şekilde tabutlarının üzerine onun resmini çizme yoluna başvurmuşlardır. Kafası gövdesinden ayrılmayan yılanın tekrar hayata dönebileceği düşüncesinden hareketle tabutun üzerinde resimlerde yılanın kafası gövdesinden ayrı olarak çizilmiştir. Aynı zamanda Mısırlılar, Türklerde olduğu gibi yılanı koruyuculuk işlevini atfetmişlerdir. Sözelimi sel döneminde fazla sayıda yılan ortaya çıktığında Mısırlılar tarlalarındaki ekini korumak için yılanı oralarda barındırma yoluna gitmişlerdir. Yılanın koruyuculuğuna yönelik inançlar çerçevesinde yine Mısırlılar ölümlerinin mezarları üzerine onun resmini çizdikleri görülebilir. Ebediyete giden ölünün yolculuğu sırasında yılanın onu kötü varlıklardan koruduğuna inanmışlardır. [17, s. 233]

Mısırlılar arasında eskiden doktorların evlerinde şifa sembolü olarak yılanın resmini asmalarında [17, s. 233]. Türk inanç sisteminde yılanın hem zehir hem de panzehri bünyesinde taşımış olmasına yönelik inanca çağrışım yaptığı söylenebilir.

Türk insanı; dilini, kültürünü, edebiyatını, gelenek- göreneğini, töresini, yargı değerlerini, milli kimliğini ve milli kimliğinin taşıdığı ve kapsadığı bütün unsurları muhafaza etmeyi bilen bir güce sahiptir. Buna da yüzyıla yakın Türk dünyasından uzak tutulmuş ve bağlantı kurmasına dahi müsaade edilmemiş Irak Türkmenlerinin atalarından tevarüs ettikleri söz konusu değerlerini günümüze kadar canlı olarak muhafaza etmelerini örnek olarak gösterebiliriz.

Irak Türkmenleri, buldukları coğrafya itibarıyla farklı millet ve etnik grupları ile bir arada yaşamaya mahkum edilmiş olmalarına rağmen sosyo-kültürel ve psiko-kültürel yapılarının yanı sıra milli kimliklerinin kapsadığı bütün değer yargılarını muhafaza edebilmiş bir Türk topluluğudur.

Bu çalışmada Irak Türkmenlerinin yaşadıkları yerleşim birimlerinden biri olan Diyale iline bağlı Hanekin ilçesi Türkmenlerinden yılan içerikli halk inançları, masal, efsane, memorat, atasözü ve deyimler sözlü kaynaklardan derlenmiş ve incelenmiştir. Halk edebiyatı metinleri ilçenin ağız özelliği muhafaza edilerek kaynak kişilerden derlendiği şekilde verilmiştir.

İnceleme

Yukarıda da belirtildiği üzere farklı coğrafyalarda yaşayan Türkler, eski dönemlerden bu yana yılanı hep farklı bir gözle bakmışlardır. Bu bakış açıları kimi zaman olumlu kimi zaman da olumsuzluk arz ettiyse de meselenin özünde yılanın ayrıcalıklı özelliği yatmaktadır. Taşıdığı mistik boyutlu özelliğiyle yılan halk inançlarında ve halk edebiyatı türlerinde geniş bir yer tutmuştur.

1. Halk İnançları

Irak Türkmenleri arasında yılan "ılan" şeklinde telaffuz edilmektedir. Irak Türkmenlerinin yaşadıkları yerleşim birimlerinden biri olan Diyale ilinin Hanekin ilçesinde Türkmenlerden derlenen yılan içerikli halk inançları aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır:

1. Her evin bir yılanı var. Bu yılan ev sakinlerine zarar vermez. Aksine onları kötü varlık ve ruhlardan korur (Kk5).
2. Ev yılanının bulunduğu düşünülen yere tuzla un serpilir. Böylece ev sakinleri ile yılan arasında tuz-ekmek hakkı olacağına ve yılanın kendilerine zarar vermeyeceğine inanılır (Kk5).
3. Kara, sarı, kırmızı, rengarenk yılanlar kötü sayılır. Onlar her an bir fırsat bulup insana saldırarak zehirleyebilirler (Kk3).
4. Yılan öldürülerek ağaca asılırsa bol bol yağmur yağacağına inanılır (Kk8).
5. Rüyasında yılan tarafından ısırıldığını gören kişinin hasta olacağına inanılır (Kk6).
6. Yılanın gözü ve diğer uzuvları ile büyü yapılır (Kk1).
7. Öldürülen yılanın gözü çıkarılıp muska veya küçücük bir kutu içinde bulundurulursa ilgili kişiye bir daha yılanın yaklaşmayacağına inanılır (Kk8).
8. Yılanı öldüren kişinin aynı günde mutlaka yıkanması ve banyo yapması gerekir. Aksi takdirde yılanın ruhu onu rahat bırakmaz (Kk11).
9. Genellikle تنها, boş yer ve harabelerde bulunduğu ve saklandığına inanılan yılanın verebileceği zararlardan uzak durmak için halk arasında bu tür yerlere girmeme konusunda özen gösterilir (Kk7).
10. Yılan suyunu içtiği ev sakinlerine zarar vermeyeceğine inanılır (Kk3).
11. Yılanın deliğine karışılmadığı takdirde kimseye zararı olmayacağına inanılır (Kk6).
12. Yılandan kurtulmak isteyen yanında yarpuz bitkisi bulundurulması gerekir. Çünkü yılan hiç yarpuzu sevmez (Kk5).

13. Yılanın yumuşaklığına inanılmaz. Bu yüzden ondan her zaman uzak durulması gerekir (Kk9).

14. Gece vakti yılanın adının anılmaması gerekir. Aksi takdirde ortaya çıkıverir (Kk8).

15. Serçeler cıvıldarsa oralara yakın bir yılanın bulunduğu inanılır (Kk12).

16. Yaşlı kadınlar evde hep "Ey ev yılanı ne sen bize ne de biz sana zarar vermeyelim" şeklinde konuşurlar (Kk3).

17. Çocuğunu nazardan korumak isteyen anne, nazarı kötü olduğunu düşündüğü kişinin yüzüne "Arxavda (arkanda) ilan var, arxavda ilan" der. Böylece çocuğunu kötü nazarlardan koruyacağına inanılır (Kk1).

18. Havva'nın cennetten çıkmasına sebep olduğuna inanıldığı için yılan her zaman lanet okumak gerekir (Kk14).

19. Havva'nın cennetten çıkmasına sebep olduğundan Allah yılanın gazabını indirir ve onun el ve ayaklarını keser; karnı vasıtasıyla süründürerek yürütür, yüzünü çirkinleştirir ve yiyeceğini sadece topraktan ibaret kılar (Kk14).

20. Havva'nın cennetten çıkmasına sebep olduğundan Allah yılanın gazabını indirir ve ona yılın tam değil, yarısını yaşamayı nasip eder. Bu yüzden yılan altı ay yer altında altı ay da yeryüzünde yaşar (Kk15).

21. Adem ve Havva oğullarının düşmanı olduğu için görüldüğü yerde yılanın öldürülmesi caizdir (Kk4).

22. Yola çıkmadan önce yılanı gören kişinin şansının yaver gideceğine inanılır (Kk7).

23. Bir inanca göre, hamile olup düşük yapan veya hamile kalmakta geciken ya da çocuğunu doğum sırasında kaybeden kadınlar için bir uygulama yapılır. Buna göre; bir yılanın yutmaya çalıştığı sırada ağzından son anda kurtarılan kuşu veya serçeyi alıp bir seyit veya şeyhe götürürler. Şeyh veya seyit o kuş veya serçeyi kefenler (sarar), üzerine okur ve bir muska şekline getirdikten sonra kadından üzerine takmasını ister. Bunu yapan kadının sağ salim doğum yapacağına, hamile kalamıyorsa hamile olup sağlam bir çocuk doğuracağına, çocuğu doğumdan sonra ölen kadının bir sonraki doğumunda çocuğunun ölmeyeceğine inanılır (Kk9).

24. Kadınlar hilye/süs olarak yılan figürlü bileklik takarlar. Bu tür hilyeyi takan kadının güçlü olacağına inanılır. Bu yüzden kuyumcuların birçoğu yılan içerikli birçok çeşit bileklik yaparlar (Kk6).

25. Tenha bir yerde yılanı gören kişi korkup yılanı hitaben "Hz. Süleyman'a verdiği sözü tut, bana dokunma" derse yılanın çekip gideceğine inanılır (Kk10).

26. Mezarlarda uzun ve büyük bir kara yılanın dolaştığına inanılır. Bu yılan yeni defnedilen kötü insanların mezarlarına girip onlara işkence ettikten sonra oradan çıktığına inanılır (Kk10).

27. Halk arasında kötülük yapan, gizlice iş çeviren ve ikiyüzlü olanlar yılanı benzetilir (Kk5).

28. Halk arasında ikiyüzlü insanlar yılanı benzetilir. Ayrıca çok zayıf bünyeli olup sürekli zarar verme peşinde olanlara da zehirli veya sarı ilan (zehirli veya sarı yılan) denir (Kk9).

29. Her evde beyaz ve kara olmak üzere iki yılanın mevcudiyetine inanılmaktadır (3, s.96).

30. Yılan bir kişiyi ısırırsa, onun Allah ü Teala'nın kudreti ile gönderildiğine inanılır. Böyle olmazsa yılan o kişinin önünden bir şey yapmadan geçebileceği inancı yaygındır. (Kk13).

31. Hamile kadını gören yılan onun karşısına çıkıp diklenmeye çalışırsa doğacak bebeğin cinsiyetinin erkek, yılan kadının karşısına çıkmadan yandan giderse doğacak bebeğin cinsiyetinin kız olacağına inanılır (Kk2)

32. Yılan, ağzında şeytanı saklayıp kapının eşiğinden onun cennete girmesine yardımcı olmuştur. Bunun neticesinde şeytan Hz. Âdem ve Havva'nın cennetten çıkmalarına da sebep olmuştur. Cennetten çıkmasına yılanın sebebiyet verdiğini öğrenen Hz. Âdem, onu yakmıştır. Söylentilere göre yılanın küllerinden pireler doğmuştur. Bu yüzden pirenin ısırığı acıtır (Kk4).

33. Yılanın rüyada görülmesi, düşmana delalet sayılır. Rüyasında ölü bir yılanı gören kişinin düşmanın şerrinden sakınması gerekir (Kk4).

34. Büyü açısından yılanın kanı ile göze sürme çekilirse gözün iyileşeceğine, yılanın kalbi insanın kalbi üzerine sürülürse büyüden etkilenmeyeceğine; diş ağrısı olan insanın dişi üzerine yılanın dişi sürülürse acısının dineceğine, hamile kalmayan kadının kalçası üzerine yılanın dişi yapıştırılırsa hamile kalacağına inanılır (18. s. 162).

35. Hz. Adem, kendisi ile Havva'nın cennetten kovulmalarına yılanın sebebiyet verdiğini öğrenince onu yakar. Bu yüzden halk arasından yılanı ateşe atıp yakmak gerekir (Kk2).

36. Cumartesi günleri insanlara görünen yılanın Yahudi, Pazar günü çıkanın Hıristiyan diğer günlerde çıkanınsa Müslüman olduğuna inanılır. Cumartesi günü çıkan yılanı "Hz. Musa hatırı için benden uzak dur, bana

dokunma", Pazar günü çıkana "Hz. İsa hatırı için bana dokunma, uzak dur", haftanın diğer beş gününde çıkana ise "Peygamber efendimiz ve onun Ehlibeyti hatırı için benden uzak dur, kötülük yapma" denirse yılanın çekip gideceğine inanılır (Kk4).

36. Hamile kalmak isteyen kadın, öldürülmüş bir yılanın üzerine eteğini azcık kaldırarak yedi defa atarsa hamile kalacağına inanılır (Kk5).

37. Yılanın ısırıldığı kişinin fare saldırısına maruz kalmaması için onun yanı başında radyo, zil vb. ses çıkaran bir alet konulması gerekir. Çünkü fare yılanın ısırıldığı kişinin üzerinden atarsa ısırılan kişinin öleceğine inanılır (Kk14).

38. Eskiden bazı köylerde kimi dervişler öldürülen yılanı dirseklerinin üzerine sararlar. Göz hastalığına yakalanmaması veya gözün görme gücünün artırılması için kadınlar yeni doğan bebeklerini bu dervişe götürür. Derviş bebeğin gözüne yılanın kuyruğunu çeker ve sürmeler. Böylece bebeğin gözünün sürmeli ve çok güçlü bir görme kabiliyetine sahip olacağına inanılır (Kk3).

39. İnanca göre dişi yılan yılda bir defa, erkek yılan ise dişi yılanlara güzel görünmek için yılda iki defa don değiştirir (Kk14).

40. Eski dönemlerden kalan ve yer altında veya eski eserlerde gömülü definelerin başında koruyuculuk görevini yapan bir yılanın bulunduğuna inanılır. Bu yüzden halk, definenin bulunduğu yerlere yanaşmaya cesaret edemez (Kk1)

41. Adakta bulunan kişi dileği gerçekleştikten sonra adağını yerine getirmediği takdirde adağı adadığı imam, sahabe, şeyh veya seyidin onu uyarmak için yatağına bir yılan göndereceğine inanılır (Kk5).

42. Bağda yılan öldürülürse, bağban uzun yaşasın ve sürekli meyve versin diye yılanı üzüm ağacının altına gömer (Kk2).

43. Yılanın belli bir yeri yoktur; bir gecede yedi komşu evine girip çıkabileceğine inanılır (Kk2).

44. Yılan sarımsak kokusundan hoşlanmaz. Yılanın uğramasını ve yanaşmasını engellemek için evlerde sarımsak bulundurulur (Kk1).

45. Yılan başka bir yılanı yutarsa cüssesi daha büyük olur (Kk6).

46. Yılanın cüssesi iri olursa boynuz çıkarır. Melekler de öbür dünyada cehennem giriş kapısında kötü ve çok suç işleyen insanlara işkence yapması için onu göğe kaldırdıklarına inanılır (Kk8) .

47. Eşi öldürülen erkek yılan, onun öcünü almak için hep katilinin peşinde olacaktır (Kk11).

48. Kadınların neslinin yılan neslinden geldiğine inanılmaktadır (Kk10).

49. Mart ayında yılanı öldüren kişinin yıl boyunca şansı yaver gideceğine inanılır (Kk13).

50. Rüyada ölü bir yılan gören kişinin, düşmanından kurtulacağına inanılır (Kk8).

50. Rüyasında birkaç yılanla sahip olduğunu gören kişinin yüksek bir mevkiye geleceğine inanılır (Kk3).

51. Rüyasında bir kara yılanı öldüren kişinin düşmanını yeneceğine inanılır (Kk1).

52. Rüyasında bir yılanla savaşan kişinin düşmanı ile savaşacağına; onu yenerse düşmanını yeneceğine, ona yenik düşerse düşmanına yenik düşeceğine inanılır (Kk5).

53. Rüyasında evine yılanın girdiğini gören erkeğin, karısının akrabalarından zarar göreceğine inanılır (Kk10).

54. Halk tarafından sevilen, çok az günah işlediğine inanılan iyi insanın defnedildiği ilk yedi günde mezarı başında bir yılan onu kötü varlıklardan korur (Kk7).

55. Uzun süre evi terk eden ev sakinlerinin eşyaları yılan tarafından korunduğuna inanılır (Kk4).

56. Yılanı öldürürken onun kafasını gövdesinden ayırıp ateşe atmak gerekir. Aksi halde yılanın ölmeyeceğine inanılır. (Kk14).

2. Masal

1. İlan ve Oduncu

Varıymış yoxymış yalan gerçekten çoxymış. bir gun ocıncı Murad odın kesmağa gidiri. ağaçları baltesinne vurur. Bir ağacın altınan ona bir beyyük bir ilan çıkırı. diyer eyzine "Sen bu ağacı kesme, men sene her gun bir dinar verrem". Murad da diyer qebulımdı. Bunnan sora Murad her gun gelli ilan yanına ilan da ona bir dinarı'nı verri. Bir gun Murad xeste ollı. Yazıya çıxabilmez, ervadına diyer, ervad qax geti ilannan bir Dinarımızı geti. Ervad da gider ilanın yanına, ilan da deligine girer bir Dinarı getirri ervada versim. Ervat temeh edriri diyer beke deligte çox dinar var. Qaxar baltasını ilanın başına vırmağ ister. İlan de başını çeker ona çallı. Ervad bir baş öler. Murad baxtı ervadı donmedi Yatağınnan qaxar ağaca gidiri. Baxırı ağacın yanında ervadı yerededi canı da şişip. İlane itab eder diyer ilan neçi ervadıma çaldıv, men senivden ittifaq ettim. İlan diyer Murad bu seetten sora sen ervadıv yadıvdan çıxmaz men de quyriğim yadımnan çıxmaz ittifaq mittifaq qalması... (Kk12)

Türkiye Türkçesi ile Yılan ve Oduncu

Bir varmış bir yokmuş yalan gerçekten çokmuş. Bir gün oduncu

Murat odun kesmeye gider. Ağaçları baltayla keserken bir ağacın altından büyük bir yılan çıkarır. Yılan ona "Bu ağacı kemse, ben sana buna karşılık her gün bir dinar vereceğim" der. Bunun üzerine oduncu Murat bu teklifi kabul eder. Murat bundan sonra her gün ağacın yanına gelir ve yılan söz verdiği gibi ona bir dinar verir. Bir gün Murat hastalanır ve dinarı almak için karısını gönderir. Yılan oduncunun karısını görünce deliğine girip bir dinarı getirirken kadın delikte daha fazla dinar var diye aç gözlülük yapıp baltasıyla yılanın kafasına vurmaya çalışırken balta kuyruğuna isabet eder. Bunu gören yılan kadını gaflete salıp ona saldırarak ısırır ve zehriyle öldürür. Karısını merak eden oduncu Murat yavaş yavaş yataktan kalkıp yılanın bulunduğu ağaca gider ve karısının yere uzanan cesedini şişmiş bir halde görünce yılanı sitem eder ve neden anlaştıkları halde karısını öldürdüğünü sorar. Yılan da olup bitenleri anlatır ve kuyruğunu göstererek "Anlaşma bitti, bundan sonra ne ben kesilen kuyruğumu ne de sen öldürdüğüm karını unutacaksın." der.

2. Ev İlanı

Bir gün bir eravt otırı evini paklırı, baxırı evin bir zavyesinde sebetin içinde dört beş xurda ilan var. qorxırı gişini çağırır, diyer "Adem adem ge bax ne var burde". Adem gelli diyer "Ervat bizde bir hakat var; diyiller ilan ev sehebine zerer vermez, ge biz bunu tecrube edağın.". Adem qaxer sebeti ayrı yere aparar. Biraz sora baxıllar nene ilan gelli eyzleri de uzxten baxılla, İlan baxırı uçağları yoxtı. Çox asebi ollı. Bu yan ediri o yan ediri tapmırı eylzerin. Bir baş gider mıtboxa bağar ev sehebi ervat bamyaya aşı ediri. Diyer "Men heqvizden gellem indi." Qazanın ıstını açar bamyenin suvınan içer zehrine qarıştırar bir de qazana tıfırer. Ervattan kişı buna uzaxtan baxılla. Adem diyer "Qoy sebeti yerine qoyem indi." Qaxar sebeti eski yerine qoyar. Biraz sora ilan gelli baxırı uçağları sebet içindedile. Qaxer tez tez mıtboxa gider bamyaya qaazanını qelb eder hette evdekiler zehirlenmesin (Kk5).

Türkiye Türkçesi ile Ev Yılanı

Kadının biri bir gün evinin köşe bucaklarını temizlerken köşede bulunan bir sepetin içinde dört beş yılan yavrusunu bulunca korkar ve kocasına seslenir. Kocası da ona "Hani ev yılanı ev sâkinlerine zarar vermiyor, diyoruz ya gel de biz bunu bir deneyelim" der ve yılan yavrularının bulunduğu sepeti başka bir yere götürüp saklar. Anne yılan geri geldiğinde yavrularını bulamayınca üzülür ve onları her yerde aramaya başlasa da bulamaz. Bunun üzerine ev sakinlerine sinirlenir ve hıncını çıkarmak için ocağın başında pişmekte olan bamyaya tencerenin kapağını açıp suyundan içip içip daha sonra zehrini katarak tencereye kusar. Bütün bunlar

karı koca tarafından uzaktan seyredilir. Adam sepeti eski yerine geri koyar. Tekrar yerine geri dönen anne yılan sepeti ve içindeki yavrularını görünce onlara sarılır. Daha sonra hızlı hızlı sürünerek ocağa doğru gider. Ocağın üzerindeki tencereyi yere devirir ve ev sakinlerinin ondan yemesini engeller (Kk5).

3. Memorat

Kimi kimsesi evde bulunmayan ve yeni doğum yapan kadının biri, çocuğunu uyutup banyoya girer. Banyosunu yaparken bebeğinin beşikte ağladığını duyar. Üzerine havlusunu sarıp banyodan hızlıca çıkarak çocuğunu bulunduğu odanın kapısına girerken bebeğinin beşiğine kafasını uzatan bir yılanın çocuğa hitaben;

Yat balam yat, yat koşım yat / Uyu balam uyu, uyu koşum uyu
Elim yoxtı beşigiv salım / Ellerim yok ki beşiğini sallayım
Yat balam yat, yat ezizim yat / Uyu balam uyu, uyu azizim uyu
Ayağım yoxtı ıstına seni uzatım / Ayaklarım yok ki uzatıp seni üzerine koyayım
Yat balam yat, yat gozım yat / Uyu balam uyu, uyu gözüm uyu
Qucağım yoxtı seni qoyım / Kucağım yok ki seni kucaklayayım
Yat balam yat, yat cıvanım yat / Uyu balam uyu uyu cıvanım uyu
Emcegim yoxtı sene süt verim / Memelerim yok ki seni emzireyim
Yat balam yat yat korpem yat / Uyu balam uyu, uyu körpem uyu
Maç etmem seni maç etsem çallı dilim / Öpmem seni öpsem seni dilim ısırır
dediğini duyar. Yılan annenin kendini gördüğünü fark edince yavaş yavaş ortadan kaybolur (Kk5)

4. Atasözü

1. İlan emin ola ervade emin olma (Kk4)
Yılana güven kadına güvenme
2. İlan kuççıkken başını ez/ qopart (Kk7)
Yılan küçükken başını ez/ kopart
3. İlan eyz qarnını çallı (Kk9)
Yılan kendi karnını ısırır
4. Sarı ilan kimin çallı başını saxları (Kk6)
Sarı yılan gibi ısırır ve kafasını saklar (Kk7)
5. İlan bes ölüdrenini sever (Kk11)
Yılan sadece kendisini öldürecek kişiyi sever
6. İlan eyz zehrinnen ölmez (Kk7)
Yılan kendi zehrinden ölmez.
7. Şirin dil ilanı deliginen çıxatırı (Kk4)
Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır

8. İlan sardı eyzini (Kk12)
Yılan kendisini sardı
9. İlanın beyazına de qeresine nalet (Kk10)
Yılanın beyazına da karasına lanet
10. İlan eyzini öldireni tanırı (Kk8)
Yılan kendisini öldürecek olanı tanır
11. İlan bes ilan doğar (Kk6)
Yılan sadece yılan doğar
12. İlanın yarpız kimin (Kk8)
Yılanla yarpuz gibi
13. Eline ilan çalan ip çekmekten qorxmaz (Kk3)
Elini yılan ısırın kişi ip çekmekten çekinmez/korkmaz
14. Geçim olmayana bir kere ilan çallı (Kk5)
Acemi olmayanı sadece bir kere yılan ısırır
15. İlan imşağse zehri dişindedi (Kk10)
Yılan yumuşaksa zehri dişindedir.
16. İlande zehir bitmez (Kk1)
Yılanda zehir tükenmez
17. İlanı gordıgıda qal eqrebi goriğıda qaç (Kk4)
Yılanı görünce kal, akrebi görünce kaç
18. İlan nence feqirdi onca da zehirlidi (Kk14)
Yılan ne kadar usluysa o kadar da zehirlidir.
19. İlan eyz delligini tanırı (Kk9)
Yılan kendi deliğini tanır

Söz konusu atasözlerine benzer veya tek kelime farkla daha önce Kerkük ve diğer Türkmen bölgelerinde tespit edilen atasözlerimiz de bulunmaktadır (19, s.23; 20, s.31; 21, s.37) gibi atasözleri tespit edilmiştir.

5. Deyim

1. İlan başı axtarmağ (Kk2)
Yılan başını aramak
2. İlan çalımışa dönmağ (Kk2)
Yılan ısırımışa dönmek
3. İlan delligine el qoxmağ (Kk5)
Yılan deliğine el sokmak
4. İlan kimin (Kk2)
Yılan gibi
5. İlan beslemağ (Kk9)
Yılan beselemek

6. Ki başlı ilan (Kk13)

İki başlı yılan

7. İlan şer satmağ (Kk10)

Yılana sataşmak

8. İlan dili (Kk5)

Yılan dili

9. İlan zehri (Kk5)

Yılan zehri

10. İlan gozı (Kk5)

Yılan gözü

Söz konusu deyimlere benzer veya tek kelime farkla daha önce Kerkük ve diğer Türkmen bölgelerinde tespit edilen deyimler de mevcuttur [21, s.125, 239].

4. Bilmece

Irak Türkmenleri arasında yılan ile ilgili şu bilmece tespit edilmiştir:

1. Izun ızun uzanır

İlde bir bezeniri (Kk9)

Uzun uzun uzanır

Yılda bir defa bezenir

2. Izundı ip dogı

Dişliri koppek dogı (Kk9)

Uzundu ip değildir

Isırır köpek değildir.

3. Tikişsiz qemisi var, bes panatolonu yox,

İki gozı var, ayağı yox,

Adem öldürri eli yox (Kk9)

Dikişsiz gömleği var, ama pantolon değil,

İki gözü var, ayağı yok

Adam öldürür eli yok

Yukarıdaki malzemelere ek olarak Türk dünyasının pek çok yerinde görülen gelin-kaynana geçimsizliği sırasında tarafların birbirlerine sarf ettikleri sözler arasında yılanın önemli bir yer tuttuğu ve yılana benzetme yapıldığı aşağıda belirtilen dörtlükte de görülmektedir.

Qeyneneler ilandı /Kaynanalar yılandır

Her ne deseler yalandı / Her ne deseler gerçektir

Gelin çölde çiçekti / Gelin çölde çiçektir

Her ne dese gerçekti / Her ne dese gerçektir [22, s.346].

Değerlendirme ve Sonuç

Yılan; don değiştirmesi, zehri, sesi, tehlikeli dili, öldürücü ısırığı, sürekli açık olan gözü gibi özellikleri sayesinde eski dönemlerden itibaren bir çok medeniyette kendisine ölümsüzlük, yeniden canlanma, koruyuculuk ve şifacılık gibi semboller atfedilmiştir.

Halk arasında soğuk ve sevimsiz olarak görünen ve günümüzde de bu şekilde algılanan yılan, ayaksız olmasına rağmen hızlı hareket edebilme, mitolojide karanlıklar dünyasını temsil eden yeraltında, bunun yanı sıra ağaçta ve suda yaşayabilme; yalnız iç kulağı olduğu için kemik yoluyla işitebilme, göz kapaklarının yapışık, hareketsiz ve saydam olması sebebiyle gözleri açık uyuduğu izlenimini verebilme özelliklerine sahip olduğundan birçok dönemde ve farklı dünya mitolojilerinde kendisine kutsallık atfedilmiştir. Hatta bazı dünya mitolojilerinde kutsallıktan ziyade ona tapınılmıştır.

Taşıdığı özellikleri ile yılan hamilik, koruyucu, şifa verici, dilek gerçekleştirici, doğurganlık gibi işlevler verildiği gibi korkutucu, ürkütücü, öldürücü vb. özellikleriyle de her zaman diğer hayvanlara nazaran ön plana çıkmıştır. Bu bakımdan zıtlığı sembolize eden bir hayvan sayılır.

Yaratılış efsanelerinde yılan doğurganlığın ve üremenin devam etmesinde önemli bir rol oynamışsa da insan başta olmak üzere diğer canlılara kıyıp öldürmesi yine onun çift taraflı özelliğini göstermektedir.

Doğanın temel unsurlarından su, toprak ve ağaç ile iç içe yaşamaktadır. Ama aynı zamanda ondan tamamen kurtulmak için doğanın önemli unsurlarından olan ateşe atılarak yakılmasının gerektiği inancı da yaygındır.

Ev yılanına atfedilen koruyuculuk sıfatı aynı zamanda ona ev iyisi işlevi yüklediği anlamına gelmektedir.

Derleme çalışması sonucunda kaynak kişilerden tarafımızdan derlenip bu çalışmada ele alınan 56 halk inancı, 2 masal, 1 memorat, 19 atasözü, 10 deyim ve 3 bilmece metninde görüldüğü üzere Hanekin Türkmen folklorunda yılan, çok önemli ve geniş ölçüde yer aldığı gibi canlılığını da sürdürebilen bir hayvandır.

Türk mitolojisinde ve halk inançlarında iyi ve kötü olmak üzere taşıdığı çift taraflı özelliğiyle yılan, Hanekin ilçesi Türkmenleri arasında da benzer veya aynı özellikleriyle varlık gösterdiği söylenebilir.

Günlük konuşma sırasında sürekli söylenen atasözleri ve deyimlerin yanı sıra masal, efsane ve memoralarda yılan motifi önemli bir motif olarak işlenmektedir. Aynı zamanda Türkmen halk inançları arasında yılan bütün canlılığıyla hayatın farklı safhalarında varlığını devam ettirdiği anlaşılmaktadır.

Türk dünyasının muhtelif yerlerinde yılanla ilgili inançların aynısı benzer veya az farklı biçimlerde Hanekin Türkmenleri arasında canlı olarak günümüzde de yaşadığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

1. Sivri, Medine - Canan Akbaba, "Dünya Mitlerinde Yılan", *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 2018. Cilt:24, S.96, s.63-64.
2. Küçükbasmacı, Gülten, "Türk Mitolojisinde Yılan", *Türk Mitolojisine Giriş*, (Editörler: Fatma Ahsen Turan ve Meral Ozan), Gazi Kitabevi, Ankara: 2015.
3. Bayatlı, Necdet Yaşar, *Irak Türkmen Folklorunda İyeler*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Bağdat: 2017.
4. Erdoğan, Bayram, *Sorularla Türk Mitolojisi*, Pozitif Yayınları, İstanbul: 2007.
5. İnan, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar)*. 6. Baskı, TTK Yayınları, Ankara: 2006.
6. Beydili, Celal, *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, Yurt Kitap-Yayın, Ankara: 2003.
7. Çoruhlu, Yaşar, *Türk Mitolojisinin Anahtarları*, Kabalcı Yayınları, İstanbul: 2006.
8. Bortav, Petrev Naili, *Yüz Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar) (Türk Halkbilimi II)*. K Kitaplığı Yayınları, İstanbul: 1999.
9. Yöndemli, Fuat, *Tarih Öncesinden Günümüze Yılan*. Pirit Yayınları, Ankara: 2004.
10. Turan, Metin, *Oniki Hayvanlı Türk Takvimi*, 2. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul: 2009.
11. Beğenç, Cahit, *Anadolu Mitolojisi*. MEB Yayınları, İstanbul: 1974.
12. Çetin, İsmet, *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara: 1997.
13. Roux, Jean Paul, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, (çev. Aykut Kazancıgil) İşaret Yayınları İstanbul: 1998.
14. Artun, Erman, *Ansiklopedik Halkbilimi/ Halk Edebiyatı Sözlüğü, Terimler-Motifler-Kavramlar*, Kahraman Kitabevi, Adana: 2014
15. Çobanoğlu, Seda Aksüt, "Mevlana'nın Mesnevisinde Yılan ve Ejderha Motifi", Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildiri Kitabı, Ankara: 2018.
16. Şişman, Bekir-Muhammet Kuzubaş, *Şehnâme'nin Türk Kültür ve Edebiyatına Etkileri*, (3. Baskı), Ötüken Neşriyat, İstanbul: 2017.
17. el-Cevahiri, Muhammed. Mevsûatü't-Türâsi's-şâ'bi'l-Arabî, *el-Mutakadat ve'l-Maarifi's-Şa'biyye*, 5. Cilt, 2. Baskı, Kültür Sarayları Genel Kurulu Yayınları, Kahire: 2011.
18. Bayatlı, Necdet Yaşar. "Irak Türkmenleri Arasında Bazı Hayvanlar Etrafında Oluşan Halk Edebiyatı Ürünlerinin İncelenmesi". *Milli Folklor Dergisi*, Yıl: 2018, Sayı:119 s. 152-163.
19. Zabit, Şakir Sabır, *Kerkük'te İçtimai Hayat (Folklor)*, Zaman Basımevi, Kerkük: 1964.
20. Terzibaşı, Ata, *Kerkük Eskiler Sözü*, Zaman Basımevi, Türkmen Kardeşlik Ocağı Yayınları, Bağdat: 1962.
21. Vasfi, İhsan S., *Irak Türklerinde Deyimler ve Atasözleri*, 2. baskı, Kerkük Vakfı, İstanbul: 2001.
22. Bayatlı, Necdet Yaşar, *Irak Türkmen Folklorunda Halk İnançları*, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları: 2012.

Kaynak Kişilerin İsim Listesi

1. Ahmet Fuat Sahip, 1962 Hanekin doğumlu emekli
2. Adnan Ferman Aziz, 1958 Hanekin doğumlu, esnaf
3. Halima İsmail İlyas, 1944 Hanekin doğumlu ev hanımı
4. Macida Davur Süleyman, 1949 Hanekin doğumlu, ev hanımı
6. Necve Ümran Hasan, 1966 Hanekin doğumulu, öğretmen.
7. Ali Muhammet Ali, 1959 Hanekin doğumlu, emekli memur
8. Selime İmat Celal, 1950 Hanekin doğumlu ev hanımı
9. Resmiye Kasım Hüseyin, 1952 Hanekin doğumlu, emekli öğretmen
10. Fazıl Ferec Ali, 1956 Hanekin doğumlu, esnaf
11. Bakır Ali Abbas, 1958 Hanekin doğumlu, esnaf
12. Zahide Yasin Mecit, 1950 Hanekin doğumlu, ev hanımı
13. Esat Cihat Hamit, 1957 Hanekin doğumlu, esnaf
14. Saadiye Aziz Abdulkadir, 1953 Hanekin doğumlu, ev hanımı.

Андатпа

Көптеген әлемдік мифологияларда және халықтық сенімдерде маңызды рөл атқаратын мотивтердің бірі – жылан бейнесі. Аталмыш жылан бейнесі, түрік халықтарының наным-сенімінде ежелгі дәуірлерден күні бүгінге дейін ерекше орын алып келген. Ол халық әдебиетінің көптеген шығармаларында көрініс тапқан. Жыланның терісін алмастыруы, уы, даусы, қауіпті тілі, өлім алып келетін тісі, үнемі ашық болған көздері сияқты ерекшеліктері сонау ежелгі заманнан бері көптеген әлемдік өркениеттерде өлместік, жандану, қорғану және сауығу сияқты қасиеттерімен ерекшеленеді. Бұл мақалада Ирактағы түрікмендер мекендейтін елді мекендердің бірі Дияла аймағы, Ханакин ауданында тұратын түрікмендердің жылан тақырыбына байланысты ертегілері, аңыздары, естеліктері, мақал-мәтелдері мен халықтық нанымдары – ауыз әдебиеті дереккөздерінен жинақталған мәліметтер қарастырылады. Деректер аудан тұрғындарының аузынан жазып алынған материалдардан, халық әдебиеті мәтіндерінің түпнұсқа дереккөздерінен құрастырылған, онда негізінен түрік және әлем мифологиясындағы жылан бейнесі туралы мәліметтер беріледі.

Кілт сөздер: Ирак түрікмендері, Ханакин ауданы, мифология, жылан, халық сенімдері

(Баятлы Н.И. Дияла аймағы Ханакин ауданы түркімен фольклорындағы жылан бейнесі)

Аннотация

Одним из мотивов, который играет важную роль во многих мировых мифологиях и народных верованиях, является изображение змеи. Этот образ змеи упоминается в системе верований тюркских народов с древних времен. У змеи всегда была своя тема, в лучшую или в худшую сторону, как в народных верованиях, так и в фольклоре. Однако образ змеи имеет особую тему во многих жанрах народной литературы. Он был частью многих мировых цивилизаций с древних времен, с такими чертами, как бессмертие, воскресение, защита и исцеление, а также такими признаками, как изменения кожи, яды, голоса, опасные языки, смертельные зубы, укусы и постоянные открытые глаза. В статье исследуются туркменская мифология, легенды, мемуары, пословицы и народные верования туркмен в Дияльском районе, одном из туркменских поселений, в районе Ханекин, на основе устной литературы. Сохранив образцы устной литературы округа, большинство текстов народной литературы составлены из оригинальных источников и в начале общего изучения дана информация о змее в турецкой и мировой мифологии.

Ключевые слова: Иракский туркмен, Ханакинский район, мифология, змея, народные верования.

(Баятлы Н.И. Образ змеи в туркменском фольклоре Ханакинского района, Дилянской области)